

**EXPRESIONISM ȘI NEOEXPRESIONISM
ÎN LITERATURA ROMÂNĂ:
CONTINUITATE ȘI MUTAȚII PARADIGMATICE**

Viorela PÎNZARI, masterandă

CZU: 821.135.1-1.02

bicuviorela@mail.ru

The purpose of the thesis is to elucidate the Romanian specifics of interwar expressionism and post-war neo-expressionism, exhibited in various generations of creation (the sixties generation, the eighties generation, the two thousands generation). The novelty of the research is revealed by the fact that it proposes a reconsideration of Romanian expressionism from a phenomenological perspective, by highlighting the new trend it generated – neo-expressionism, as an important typological direction in postwar Romanian lyric poetry manifested in different poetic languages.

Dintre toate fenomenele artistice care s-au impus tradiției literare românești, expresionismul pare a fi unul dintre cele mai ample și mai complexe. Conceptualizările lui au variat de la sensuri restrictive, ce țin de un anumit context istoric sau de o poietică specifică, la sensuri ample și generale, care-l definesc drept un fenomen atemporal. Elocventă în definirea expresionismului și, mai ales, utilă ca ipoteză de lucru ni se pare concepția lui Șt. Augustin Doinaș, potrivit căreia expresionismul este „dincolo de o orientare culturală, aproape sincronă în mai multe țări europene, fiecare păstrându-și caracterul propriu, *o permanență a spiritului uman*, o atitudine fundamentală față de viață și univers” [3, p. 52].

Expresionismul românesc, la fel ca cel european, s-a manifestat în direcții și forme diverse. Totuși, cum subliniază Ov.S. Crohmălniceanu, în spațiul literar autohton expresionismul nu a fost o mișcare artistică independentă și distinctă. Lipsa unui program l-a transformat într-un curent extrem de deschis, ceea ce a oferit o mare libertate inițiativelor locale: „Fiindcă a conținut *in nuce* atâtea sugestii de dezvoltare viitoare a artei și literaturii moderne, a cunoscut o răspândire relativ rapidă și foarte întinsă. *Fiecare și-a luat din expresionism ce i-a convenit*” [2, p. 52].

Analizând specificul expresionismului românesc, Georgeta Moarcăș atrage atenția asupra faptului că pe lângă dimensiunea

istorică a acestei mișcări artistice, încetățenită la noi prin mediere blagiană, există și o fațetă a unui expresionism decontextualizat, valorificat de poeți care nu au avut nicio tangență cu focarele expresionismului german. Exemplul cel mai elocvent este George Bacovia, considerat „primul nostru expresionist” [4, p. 72], nu printr-un program poetic explicit, ci prin instituirea unei stări lirice. Deși modelul Blaga a dominat perioada interbelică, aproape toți poeții expresioniști postbelici și contemporani vor continua linia expresionistă bacoviană.

În legătură cu reflexele expresionismului în poezia română contemporană, Georgeta Moarcăs sugerează că ar fi indicată evitarea forme de singular a termenului, vorbind despre *expresioniști și expresionisme* nu din perspectiva unei stilistici sau a unui repertoriu tematic care i-ar fi caracteristic curentului, ci din perspectiva unei constante a sensibilității expresioniste care cunoaște manifestări individuale în funcție de subiectivitatea creatorului.

În anii '60-'80 expresionismul cunoaște două modalități de afirmare: una continuă lirica de dinaintea celui de-al Doilea Război Mondial, a fiorului metafizic blagian, a tensiunii bine cumpănite, a blândeii sau violentei întunecări (Aron Cotruș, Ion Caraion), colorată de specific național, exaltând originile (ființei, lumii, satului, limbii etc.), cealaltă, inovatoare, preia, prin intermediul traducerilor, expresionismul original și modelele contemporane – Rilke, Trakl, Brecht. Remarcăm, astfel, că prin conectarea la sursele străine cultura română își sporește modelele poetice expresioniste.

Ecourile acestora se atestă în creația mai multor scriitori basarabeni din perioada postbelică, dar mai pregnant se manifestă în lirica poezilor Leonida Lari și Leonard Tuchilatu, prin tendința de mitizare a realității și căutarea ferventă a unui fundament metafizic, arhetipal. Leonida Lari își va constitui profilul liric expresionist din sinteza artistică a elementelor din două modele românești: cel metafizic blagian și cel nihilist bacovian, precum și a poezilor expresioniști germani din care a tradus, dar mai cu seamă din magma propriei sensibilități, racordate la spiritul timpului. Așadar, putem vorbi în cazul Leonidei Lari de un expresionism nativ și de unul prin adopție.

Mutația neoexpresionistă veritabilă se atestă abia începând cu generația '80, când se produce o detașare creatoare de modelele

expresioniste interbelice și se impune o nouă configurație a fenomenului. Principala mutație pe care a suferit-o expresionismul este „pierderea absolutului, a transcendenței” [4, p.44], care a generat o anxietate de tip bacovian în fața ilimitatului. Totuși, chiar dacă specificul neoexpresionismului poate fi definit în termenii maleficului, suferinței și ai morții, sensul său ultim este unul transcendent, specific expresionismului modernist.

Coexistența neoexpresionismului cu postmodernismul a generat, în unele cazuri, contaminarea lui cu ideologia și procedeele artistice ale celui din urmă. Dar cum în definirea unui curent literar nu este importantă atât folosirea unor procedee, cât atitudinea față de actul scrisului și viziunea asupra lumii, neoexpresioniștii se vor remarca pe fundalul postmodernismului optzecist printr-o metafizică specifică. În susținerea acestei idei, Al. Mușina afirmă că „postmoderniștii sunt preocupați de comunicare, dar nu pot umple golul metafizic al modernilor decât tot cu cuvinte. De aici bulimia (lexical, de limbaje, imagini, structuri narrative) postmoderniștilor, de aici senzația de sterilitate a multor scrieri postmoderniste” [5, p.115-116]. De aceea, exegetul vede în postmodernism mai degrabă un proiect literar decât unul existențial, în timp ce neoexpresionismul propune tocmai acest proiect existențial care prevede revalorizarea umanului inhibat de tehnologii, ideologii, reconstruirea unei realități în care omul să fie centrul.

Criticul Al. Cistelean face o distincție fermă între poeții postmoderniști și cei neoexpresioniști, afirmând că în timp ce „o formulă postmodernistă poate fi rezolvată prin abilitate, o formulă expresionistă – numai prin vocație vizionară. Când e reală, această vocație e caz de fatalitate; când e doar predispoziție, ea se poate lăsa intimidată de exigențele contextului” [1, p. 156]. Dincolo de diferențe, poeții neoexpresioniști încearcă „să întoarcă poezia din mirajul postmodernist al suprafețelor înspre profunzimea traumatică, semnând un pact neovizionar și angajând confesiunea în febre de intensitate paroxistică” [1, p. 5]. Imaginarul efervescent și trauma existențială constituie elemente care-i individualizează în peisajul general dominat de poetica postmodernismului.

Ilustrativă, în acest sens, este poezia Marianeii Marin și cea a Ilenei Mălăncioiu, care se încadrează în orientarea neoexpresionistă prin

aderența la o poietică a spaimei și a traumei, prin recursul la vizionarism și la tensiunea limitelor, dar și printr-o pendulare între gestica banalului cotidian și tentația elevației metafizice. Permanentă stare convulsivă, delirul fantezist, patosul sarcastic, secvențele violente și criza interiorității configurează, într-o artă combinatorică unică, neoexpresionismul optzecist al Marianeii Marin. Pe de altă parte, repere esențiale ale poeziei Ilenei Mălăncioiu sunt: alienarea thanatică, intuirea limitei tragice a existenței, prăbușirea în infernul unei realități mutilante etc., care configurează un univers liric coerent la nivel de viziune. Acest repertoriu de atitudini e dovadă a unei vocații expresioniste native în creația ambelor autoare. În virtutea acestei tensiuni febrile, care le-a caracterizat și personalitatea artistică și pe cea umană, Mariana Marin și Ileana Mălăncioiu pot fi numite poete *condamnate la expresionism*.

Concluzionăm că neoexpresionismul, fiind o poezie de viziune, continuă să fie practică de poeții inspirați, profetici, demonstrând că aceeași presiune interioară care a fost specifică expresionismului de la originile sale poate ieși la suprafață în limbaje poetice diferite.

Referințe:

1. CISTELECAN, Al. *Al doilea top*. Brașov: Aula, 2004.
2. CROHMĂLNICEANU, Ov. S. *Literatura română și expresionismul*. București: Eminescu, 1971.
3. DOINAȘ, Șt. Aug. *Poezie și modă poetică*. București: Eminescu, 1972.
4. MOARCĂS, G. *Disonanțe. Studii asupra expresionismului în poezia română contemporană*. Brașov: Editura Universității „Transilvania”, 2011.
5. MUȘINA, Al. *Unde se află poezia?* Târgu Mureș: Arhipelag, 1996.

*Recomandat
Dorina ROTARI, dr., lector univ.*